

APIE BALTARUSIJĄ IR BRITŲ DIPLOMATIJĄ

2011 m. pasirodė dvi knygos apie Baltarusiją beveik vienodu pavadinimu: Andrew Wilson „Baltarusija: paskutinė Europos diktatūra“¹ ir Brian Bennet „Paskutinė diktatūra Europoje: Baltarusija valdant Lukašenkai“². Tačiau knygų panašumas tuo ir baigiasi. A. Wilsonas dėmesį skiria Baltarusijos istorijai – pradėdamas nuo seniausios ir istorijos mitų apskritai iki pat šių dienų. Akivaizdu, kad jo tikslas yra atskleisti, kaip nuolat nutrūkstantis Baltarusijos istorijos mitų kūrimas ir nuolat besikeičiantys tautos istorijos pamatai ir jų statytojai trukdo sukurti gilią šaknis turinčią tautinę tapatybę ir pilietinę visuomenę, jos savimonę. A. Wilsonas gana sėkmingai sukūrė istorijos interpretaciją besiremiantį analizės modelį, padedantį paaiškinti baltarusišką nacionalinės tapatybės diskursų neapibrėžtumą ir to įtaką šiandienams politiniams procesams, ypač autoritarinio lyderio pateisinimui. Ši knyga yra puiki priemonė ir studentų pragmatiniams interesams patenkinti – pavyzdinis Baltarusijos istorijos apibendrinimas.

Britų ambasadoriaus Briano Benneto knyga panašiu pavadinimu yra skirta šalies aktualijoms. Net sunku ją priskirti prie akademinų knygų. Vis dėlto ji turi dvejopą vertę: *pirma*, puikiai atspindi Baltarusijos elito situaciją – valdžioje ir opozicijoje; *antra*, studijuojantie-

¹ Wilson Andrew, *Belarus: The Last European Dictatorship*, Yale University Press, 2011, 256 p.

² Bennett Brian, *The Last Dictatorship in Europe. Belarus under Lukashenko*, Columbia University Press, 2011, 256 p.

siems diplomatiją tai ir galimybė susipažinti su britų diplomatų darbo praktika, ypač darbo Baltarusijoje patirtimi.

Kalbant apie pirmąjį aspektą, ambasadorius pateikia puikią, nors ir subjektyvią, šalies įvykių suvestinę. Nors B. Bennetas Baltarusijoje dirbo 2003–2007 m., analizę pateikia nuo Baltarusijos nepriklausomybės paskelbimo. Apie pirmuosius metus jis rašo remdamasis analitine ir akademinę literatūra ir pokalbiais su svarbiais to meto veikėjais. Žinoma, to laikotarpio, kai jau pats ambasadorius dirbo šalyje, įvykiai ir atmosfera perteikiami daug detaliau.

Autorius taikliai apibūdina procesus, kurie realiai vyksta tarsi lygiagrečiose tikrovėse – valdžioje ir opozicijoje. Šie įvykiai, kurie dažnai iš tiesų vyksta vienu metu, remiasi visiškai skirtingais principais. Pasak ambasadoriaus B. Benneto, galios centralizacija – tiek vertikali, tiek centro–periferijos atžvilgiu, nuolatinė priverstinė režimui dirbančių pareigūnų rotacija, režimo adaptacija tiek prie pokyčių visuomenėje, besikeičiančių oponentų ir net tarptautinės aplinkos – tai esamo režimo įsitvirtinimo ir išgyvenimo priemonės. Autorius galbūt ir neturi tikslo savo knyga to įrodyti, tačiau net ir per penkerius metus pastebėti kai kurie subtilūs ir akivaizdūs pokyčiai turi įtakos centralizuotos valdžios išlaikymui vienose rankose jau dvidešimt metų. Keletas B. Benneto užfiksuotų pavyzdžių – paties lyderio elgsena su parlamentu, kad ir visiškai lojaliu, pasirengimas rinkimams ir užsitikrinimas sau palankios visuomenės nuomonės tiek ekonominių sunkumų, tiek stabilizacijos laikotarpiais, netgi sugebėjimas pripažinti klaidas ir iš principo prisiimti bent dalį atsakomybės. Galbūt akivaizdžiausias pavyzdys – tai kadru politika Baltarusijoje – jeigu konkretus pareigūnas ar įstaiga nevykdo jiems iškeltų planų, šalies lyderis, kitaip nei pirmąjį savo valdymo dešimtmetį, vėlesniais metais pripažįsta, kad ir jo asmeninė klaida buvo paskirti tuos žmones į pareigas ar nevykdyti tinkamos įstaigos priežiūros.

Baltarusijos prezidentui A. Lukašenkai yra skirtas atskiras knygos skyrius. Tai labiau apžvalga to, ką apie šalies lyderį parašė kiti

autorai. B. Bennetas konstatuoja, kad gyvenimo aprašymą galima išskaityti tik tarp eilučių ir iš paties A. Lukašenkos pasisakymų. Rašydamas apie prezidento santykį su esamais ar buvusiais savo bendražygiais autorius konstatuoja, kad Baltarusijoje vienintelis atlygis už kažkada parodytą lojalumą – galimybė išvengti ilgesnio įkalinimo. Taip atsitiko ir su pirmųjų rinkimų patarėjais, kai kuriais vyriausybės nariais ar paslaugiais bankų vadovais.

Įdomus ir autoriaus pateikiamas požiūris į Baltarusijos opoziciją. Pristatomi tie pilietinės visuomenės įvykiai, kuriuose aktyviai dalyvavo arba kuriuos iš arti galėjo stebėti europiečių diplomatinė bendruomenė. Per šiuos įvykius atsiskleidžia ir kai kurių opozicijos veikėjų portretai. Kitaip nei galima būtų tikėtis, autorius stengiasi išlaikyti objektyvų požiūrį pripažindamas didžiausias opozicijos, ypač politinių partijų ir politinių organizacijų, bėdas – susiskaldymą, skausmingai pasiekiamus politiškai svarbius susitarimus dėl bendro darbo, bendro kandidato, bendro komunikavimo problemas. Tiesa, reikia pripažinti, jog autoriui nekliūna tai, kad, viena vertus, tiesiogiai teigiama ir tarp eilučių pateikiama prielaida, kad opozicija veikia remdamasi demokratijos principais, kita vertus, dauguma tų lyderių nesikeitė jau visus tuos dvidešimt metų. Naujų tikrų žvaigždžių neatsirado. Gal tik laikini atvejai prieš 2006 m. rinkimus – iš valdžios į opoziciją perėjęs Aleksandras Kozulinas ir bendras tų rinkimų opozicijos kandidatas Aleksandras Milinkevičius, tiesa, pastarasis ir iki tol buvo žinomas kaip visuomenės veikėjas, tačiau nacionalinėje politikoje atsirado tuo metu.

Kalbėdamas apie opozicijos ir visuomenės veikėjus, autorius daug dėmesio skiria politinėms partijoms ir jų politikoms, taip pat organizacijoms, kurios vertina žmogaus teisių situaciją Baltarusijoje, šiek tiek laisvajai žiniasklaidai. Susidaro įspūdis, kad aptariamam laikotarpiu įvairios meno ir ypač jaunimo organizacijos, taip pat neformalios visuomenės grupės buvo arba nepastebimos, arba, autoriaus nuomone, darė menką įtaką politiniams procesams šalyje. Tačiau

patys veikėjai su tuo vargu ar sutiktų. Vis dėlto negalima aprašyti visko ir visų. Čia jau tenka konstatuoti, kad susiję su subjektyviais autoriaus pasirinkimais, kurie kyla iš tiesioginio jo kaip britų ambasadoriaus darbo specifikos.

Kalbant apie diplomatinę praktiką, knygoje gana tiksliai perteikiamas emocinis laukas, kuris dominavo, visų pirma, visuomenės jūdėjimuose, nes jie buvo gerokai atviresni diplomatų akims ir ausims. Iš dalies autoriui pavyko apčiuopti bei perteikti ir režimo nuotaikas bei jų kaitas – kiek tai galima buvo stebėti viešojoje erdvėje ir per oficialius diplomatų susitikimus su valdžios atstovais.

Skaitant knygą, galima sekti ir tai, kokios kalbos, žiniasklaidos pranešimai sulaukdavo ambasadoriaus ar ambasadoje dirbusių asmenų dėmesio, kaip jie reaguodavo į tuos įvykius, kokie ryšiai buvo palaikomi su kitomis Baltarusijoje veikiančiomis atstovybėmis. Atidžiau skaitant galima netgi pasimokyti, kaip puikiai pasidaryti valdžios ar opozicijos lyderių pokalbių ar pasakytų kalbų santrauką ir tinkamai susidėti akcentus. Knyga iš tiesų yra ir diplomatijos vadovėlis tarp eilučių.

JOVITA PRANEVIČIŪTĖ-NELIUPŠIENĖ

Recenzija parengta įgyvendinant tyrimą, kurį finansuoja Lietuvos mokslo taryba (sutartis Nr. LSS–270000–2122). Tyrimas įgyvendinamas autorei bendradarbiaujant su Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutu.